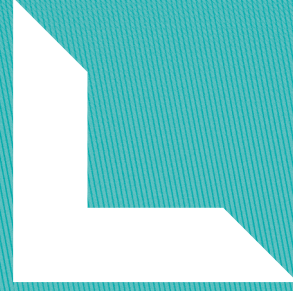

**ÖDEME
SİSTEMLERİ**

**TÜRKİYE'DE
ÖDEME
SİSTEMLERİ**

**TÜRKİYE CUMHURİYET
MERKEZ BANKASI**

**ÖDEME
SİSTEMLERİ**

**TÜRKİYE'DE
ÖDEME
SİSTEMLERİ**

Bu yayın,
TCMB Genel Ağ sitesi üzerinden
talep etmeniz halinde
adresinize ücretsiz olarak gönderilecektir.
Yayınlarımızın elektronik kopyalarına Genel Ağ sitemizden ulaşabilirsiniz.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
İdare Merkezi
İstiklal Cad. 10 06100 Ulus, Ankara, Türkiye
Telefon: (90 312) 507 50 00
Faks: (90 312) 507 56 40
Genel Ağ sitesi: <http://www.tcmb.gov.tr>

ISBN (basılı) : 978-605-4911-03-5
ISBN (elektronik): 978-605-4911-04-2

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası yayınıdır, parayla satılamaz.

GİRİŞ

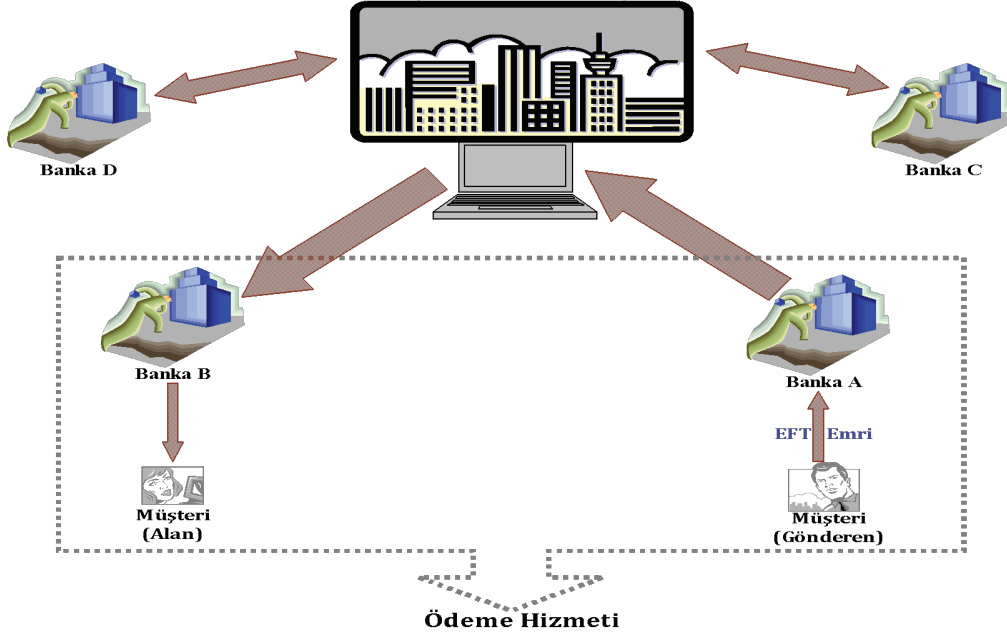
Türkiye, 1980'lerin başından itibaren ekonomi alanında çok büyük bir yapısal dönüşüm sürecinin içine girmiş, ekonomi bir yandan daha dışa açık hale gelirken, bir yandan da serbest piyasa şartlarının daha çok uygulama alanı bulduğu bir yapıya bürünmüştür. Bununla birlikte finansal piyasalarda büyük değişimler görülmüştür. Bankaların faaliyetlerine ilişkin kuralların uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi, bankaların yeniden yapılandırılması ile denetiminin tek çatı altında toplanması gündeme gelmiş, bu amaçla ayrı bir kurum olarak "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu"nun (BDDK) kurulması, 2001'de yaşanan finansal krizle bankacılık sektörünün düzenlemelerinin gözden geçirilmesi, bu sektörün şoklara karşı dayanıklılığını artırmış ve gelişimini hızlandırmıştır. Söz konusu olumlu gelişmelere bağlı olarak finansal piyasalarda artan işlem hacmi ve çeşitlilik sonucunda bankalar teknolojilerini yenilemiş, verilen hizmetlerin kullanım alanı ve hızı artmıştır.

Teknolojideki gelişmeler, küreselleşme ve finansal işlemlerdeki serbestleşme neticesinde ticari ve finansal faaliyetlerin hızlanması yurt içi ve yurt dışı ödeme işlemlerinde artışa neden olurken bu ödemelerin gerçekleşmesine altyapı oluşturan ödeme sistemlerinin de önemini artırmıştır. Güvenli ve etkin işleyen ulusal ödeme sistemlerinin varlığı, merkez bankalarının para politikası uygulamalarının

etkinliği, finansal istikrar ve ekonominin gelişimi açısından da önem taşımaktadır. Ödeme sistemlerinin daha yaygın kullanılmaya başlaması ve finansal altyapı kuruluşları olarak bu sistemlerden kaynaklanacak risklerin finansal istikrara olası olumsuz etkileri, merkez bankalarının ödeme sistemlerindeki rolünü de ön plana çıkarmıştır. Buna paralel olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) kendisine Kanun ile verilen görevler çerçevesinde sahibi ve işleticisi olduğu ödeme sistemlerinin etkin bir şekilde işlemlerini ve modernizasyonunu sağlamakta, ülkemizde ödemelerin sorunsuz ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli yasal ve teknik altyapının sunulması adına çalışmalar yapmaktadır.

Bu kitapçık ödeme sistemleri başta olmak üzere ödemeler alanında kamuoyunu bilgilendirme amacıyla hazırlanmıştır. Kitapçıkta, ödeme sistemlerinin tanımı yapılarak nasıl sınıflandırılabileceği ifade edilmiş, bu sistemlere ilişkin risklere değinildikten sonra merkez bankalarının ve özel olarak TCMB'nin bu alandaki rolü irdelenmiştir. Ardından Türkiye'deki ödeme sistemleri tanıtılmış, Türkiye'de kullanılan ödeme araçları ile yöntemleri kısaca anlatılmış ve 6493 sayılı "Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun" ile ilgili bilgi sunulmuştur.

Ödeme Sistemi (TCMB EFT Sistemi)

Ödeme sistemlerini çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür;

Birinci sınıflandırma sistemlerde gerçekleşen ödemelerin perakende veya toptan olmasına göre yapılabilir. Perakende ödeme sistemleri, çoğunlukla müşteri ödemeleri, çek, kredi kartı, doğrudan borçlandırma ve kredi transferi işlemleri için kullanılmakta ve finansal istikrara göreceli olarak daha az etki etmektedir. Toptan ödeme sistemleri ise önemli, acil ve genellikle büyük tutarlı ödemeler için kullanılan sistemlerdir.

Ödeme sistemleri, gerçek zamanlı brüt mutabakat (Real Time Gross Settlement – RTGS) esasına göre çalışan sistemler ile netleştirme sistemleri olarak da sınıflandırılabilir. Gerçek zamanlı brüt mutabakat usulüne göre çalışan ödeme sistemlerinde işlemler geri dönülemez ve kesindir. İşlemlerin mutabakatı merkez bankası parası² ile gerçekleşmektedir. Ayrıca, bu sistemlerde mutabakat işlem bazlı olup, çalışma saatleri içinde likiditeye olan ihtiyaç göreceli olarak daha yüksektir. Söz konusu işlemlerde anlık nihai mutabakat söz konusu olduğundan bu işlemler herhangi bir kredi riski taşımamaktadır. Ülkemizdeki ödeme sistemlerinden TCMB tarafından işletilen Elektronik Fon Transfer (EFT) sistemi ve Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) sistemi RTGS usulüne göre çalışan sistemlerdir.

Netleştirme sistemleri ise, iki veya çok taraflı netleştirme ilkesiyle çalışmaktadır. Bu sistemlerde karşılıklı net pozisyonlar, merkezi takas kuruluşu veya merkezi karşı taraf vasıtasıyla yapılmakta olup, gün içinde pozisyonlar açıktır. İşlemlerin mutabakatı gün içinde belirli saatlerde veya gün sonunda yapılmaktadır. Gerçek zamanlı brüt ödeme sistemlerinin aksine, tarafların gün içinde, yüksek tutarda ödeme yapma zorunluluğu olmamasından dolayı gün içinde likidite ihtiyacı RTGS'e göre daha düşüktür. Böylelikle, bu sistemlerde bir likidite tasarrufunun oluşması sağlanmaktadır. Ancak, netleştirme sisteminin katılımcılarından birinin geçici likidite darlığı nedeniyle ödeme güçlüğüne düşmesi veya takastan çıkarılması diğer katılımcılara gitmesi gereken likidite akışının bekleyen işlem yüzünden gerçekleşmemesi riskini doğuracağı için, sistemde yer alan diğer katılımcıları etkileyebilmektedir. Ülkemizde "netleştirme" usulüne göre faaliyet gösteren ödeme sistemleri İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (Takasbank), Bankalararası Kart Merkezi (BKM) ve Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM) tarafından işletilen sistemlerdir.

² Mutabakatın merkez bankasındaki veya ticari bir bankadaki hesaplar üzerinden yapılmasına göre adlandırılmakta olup, merkez bankası parasıyla yapılan mutabakat, mutabakatın gerçekleştiği fonların güvenilirliği açısından daha güvenli yöntem olarak değerlendirilmektedir.

ÖDEME SİSTEMLERİ

Ödeme Tipine Göre	Mutabakat Tipine Göre
• Toptan Ödeme	• Gerçek Zamanlı Brüt Mutabakat (Real Time Gross Settlement – RTGS)
• Perakende Ödeme	• Netleştirme

Ödeme Sistemlerindeki Riskler;

Ödeme sistemlerinde gerçekleşen işlem sayısı ve tutarının giderek daha büyük bir hacme ulaşması, bu sistemlerin işleyişinde meydana gelebilecek olası bir aksaklığın bankacılık sisteminde ve reel ekonomide geniş çaplı olumsuz sonuçlara yol açma riskini artırmaktadır. Ayrıca, finansal piyasaların birbiriyle daha bütünleşik hale gelmesi ve günden güne daha fazla banka dışı kuruluşun ödeme sistemlerine dâhil olması olası bir finansal krizin ödeme sistemleri kanalıyla çok geniş bir alana yayılma olasılığını da artırmaktadır. Bu nedenle, bu sistemlerin sağlıklı bir şekilde çalışması finansal istikrar açısından kritik bir öneme sahiptir. Ödeme sistemlerinde ortaya çıkabilecek temel riskler likidite riski, kredi riski, operasyonel risk, yasal risk, sistemik risk ve genel işletme riskidir. Uluslararası alanda ödeme sistemlerinde oluşabilecek riskler aşağıdaki gibi açıklanmaktadır³:

Likidite Riski: Katılımcılardan herhangi birinin yükümlülüklerini, gelecekte karşılayabilecek olmasına rağmen, vadesinde yeterli fona sahip olmaması nedeniyle yerine getirememesi durumunu ifade etmektedir.

Kredi Riski: Sisteme dâhil olan katılımcıların yükümlülüklerini vadesinde veya daha ileri bir tarihte karşılayamaması durumunu ifade etmektedir. Kredi riski kapsamında değerlendirilen sorunlar katılımcının geçici olmayan ciddi sorunlar yaşadığı durumları kapsamaktadır. Ödeme sistemleri açısından kredi riski ile likidite riski arasındaki en büyük fark kredi riskinin kalıcı, likidite riskinin geçici nitelikteki sorunları içeriyor olmasıdır.

Operasyonel Risk: Ödeme sistemlerinde personel hatası, yazılım veya donanımda görülebilecek eksiklikler, hatalar veya iletişim sistemlerinde yaşanabilecek problemler nedeniyle sistemin işleyişinde sorunlar oluşması ihtimali operasyonel risk olarak değerlendirilmektedir.

Yasal Risk: Bir kanunun veya düzenlemenin beklenmedik şekilde uygulanmaya konması, ilgili düzenlemelerin uygulanmasındaki belirsizlik ile sınır ötesi ödemelerdeki farklı kanun ve düzenleme sorunlarının ortaya çıkardığı risktir.

Sistemik Risk: Bir veya daha fazla katılımcının beklenen performansı sergilemedeki yetersizliğinin diğer katılımcıların yükümlülüklerini yerine getirememesine sebep olması ve bu durumun sistemde yayılarak finansal istikrarı tehdit eden bir durumun oluşması olarak tanımlanmaktadır.

Genel İşletme Riski: Ticari teşebbüs çatısı altında işletilen ödeme sistemlerinde, kuruluşun harcamalarının gelirlerini aşmasına ve sermayenin azalmasına sebep olabilecek faaliyetlerinden kaynaklanan risktir. Rekabet koşullarında başarısızlık ve zayıf işletme stratejilerinden kaynaklanan bu risk, gelirlerde ve büyümede gerilemeye sebep olmaktadır.

³ Bu bölümde yer verilen tanımlar CPSS-IOSCO tarafından Nisan 2012’de yayımlanan “Finansal Piyasa Altyapı Kuruluşları için Temel İlkeler” dokümanından alınmıştır.

MERKEZ BANKALARININ ÖDEME SİSTEMLERİ ALANINDAKİ ROLÜ

Ödeme sistemlerinin finansal piyasalarda özel bir rolü bulunmaktadır. Finansal piyasalarda yapılan ödemelerin yüksek tutarlı olması ve bu piyasalarda çok hızlı bir parasal dönüşüm olması, ödeme sistemlerinin bu piyasalar için önemini artırmaktadır. Finansal piyasa katılımcıları arasındaki bağımlılıkların artmasıyla bu piyasalarda gerçekleştirilen ödemeler sistemik olarak önemli hale gelmiştir. Finansal kuruluşlardan herhangi birinin yüksek tutarlı bir ödemeyi zamanında gerçekleştirememesi veya hiç gerçekleştirememesi durumu, tüm finansal sistemi ciddi likidite ve kredi risklerine sürükleyebilmektedir. Ödeme sistemlerinden kaynaklanan ve finansal sistemin bir bölümünde başlayan sorun, diğer alanlara da sirayet ederek finansal istikrarı tehdit edebilmektedir.

Dünya ekonomisinde yaşanan finansal krizlerin ardından fiyat istikrarını sağlamak görevinin yanı sıra finansal istikrara katkıda bulunmak, merkez bankalarının temel görevleri arasında yerini almıştır. Ödeme sistemlerinin, finansal istikrar açısından gün geçtikçe daha fazla önem kazanması, merkez bankalarının ödeme sistemlerinin kesintisiz, güvenli ve etkin çalışması konusunda daha fazla rol üstlenmelerine yol açmıştır. Bu çerçevede, BIS bünyesinde çalışmalarını sürdüren ve merkez

bankalarına gerek yurt içi gerek sınır ötesi ödeme ve mutabakat sistemleri gelişmelerini takip etme imkânı sağlayan bir forum olarak hizmet etmekte olan Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (Committee for Payment and Settlement Systems - CPSS) ödeme sistemlerinin gözetimini merkez bankalarının başlıca görevlerinden biri olarak kabul etmiştir. Ayrıca, ödemeler alanında ortaya çıkan yeni ürünler de merkez bankalarının gözetim işlevinin genişlemesine etki yapmıştır.

Merkez bankalarının ödeme sistemleri alanındaki rolleri şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Ödeme sistemlerini işletme: ödeme ve menkul kıymet takas ve mutabakat hizmetlerinin sağlanması,
- ✓ Ödeme sistemlerinde kolaylaştırıcı ve yönlendirici olma: nakit dışı ödemelerdeki gelişmelerin koordine edilmesi ve şekillendirilmesi,
- ✓ Ödeme sistemlerinin gözetimi: ödeme sistemlerinin güvenli ve verimli bir şekilde işlemlerini sağlamak üzere, ödeme sistemleri alanında dikkat edilmesi gereken hususların ve ilkelerin belirlenmesi, sistemlerden kaynaklanan risklerin belirlenerek gerekli politikaların oluşturulması.

TCMB'NİN ÖDEME SİSTEMLERİNDEKİ ROLÜ

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 4. maddesinin, 3. fıkrasının, "Bankanın Temel Görevleri" başlıklı (I) numaralı bendinin, (f) alt bendinde "Türk lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve gözetimini sağlamak ve gereken düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dahil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek" TCMB'nin temel görevleri arasında belirtilmektedir. Bu kapsamda; TCMB tarafından 1992 yılında Elektronik Fon Transfer (EFT) sistemi, 2000 yılında da Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) sistemi kurulmuştur.

5941 sayılı Çek Kanunu'nun 8. maddesi ile TCMB, çeklerin banka şubeleri arasında hesaben ödenmesini sağlayacak tüzel kişiliği haiz sistemi kurmaya ve gözetimi altında yürütmeye yetkili kılınmıştır. Bu kapsamda, çek takası işlemlerini yürüten Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM) faaliyetlerini, TCMB gözetimi altında sürdürmekte ve BTOM Yönetim Kurulu Başkanlığı görevi TCMB Ödeme Sistemleri Genel Müdürü veya Genel Müdür Yardımcısı tarafından yürütülmektedir.

Ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin yasal altyapısının güçlendirilmesi ile Avrupa Birliği (AB)

müktesebatı ve uluslararası standartlarla uyumlu bir mevzuat çerçevesinin oluşturulması amaçlarıyla 2008 yılı AB Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı'nda "Ödeme Sistemleri Kanunu Taslağı" hazırlama sorumluluğu TCMB'ye verilmiştir. TCMB tarafından ilk taslağı hazırlanan 6493 sayılı "Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun", 27 Haziran 2013 tarih ve 28690 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

TCMB'ye, 6493 sayılı Kanunun 8. maddesi ile ülkemizde kurulmuş veya kurulacak olan tüm ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin gözetimini yapma, 6. maddesi ile sistem işleticiliğine ilişkin faaliyet izni başvurularının değerlendirilmesi, 4. maddesi ile sistemlerin sorunsuz ve kesintisiz işlemlerini sağlamak üzere gerekli düzenlemeleri yapma konularında görev ve yetki verilmektedir. Ayrıca, anılan Kanun ile sistem işleticilerine yaptırım uygulama ve gerekli olduğu hallerde sistemin işletimini devralmak üzere TCMB görevli ve yetkili kılınmıştır.

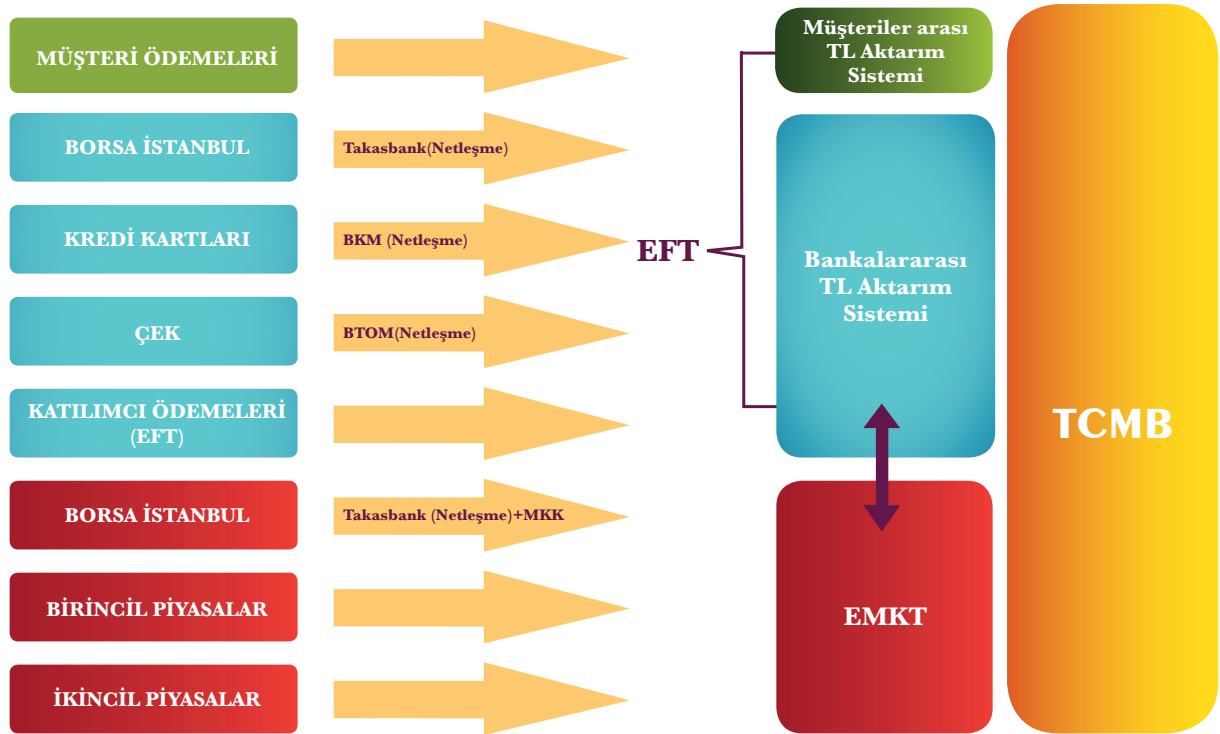
TCMB'nin ödeme sistemlerine ilişkin görevleri, 4 Kasım 2013 tarihinde kurulan Ödeme Sistemleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülmektedir.

TÜRKİYE'DE ÖDEME SİSTEMLERİ

Türkiye'deki ödeme sistemleri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), tarafından işletilen Elektronik Fon Transfer sistemi ve Elektronik Menkul Kıymet Transfer sistemi ile Bankalararası

Takas Odaları Merkezi, Bankalararası Kart Merkezi, İstanbul Takas ve Saklama Bankası ve Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından işletilen sistemlerdir.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI (TCMB)

Elektronik Fon Transfer Sistemi

TCMB'nin sahibi ve işleticisi olduğu Elektronik Fon Transfer (EFT) sistemi, Türk lirası üzerinden yapılan ödeme işlemlerinin elektronik ortamda gerçek zamanlı brüt mutabakatını sağlayan sistemdir. 1992 yılında kurulan EFT sisteminin 2000 yılında teknolojik gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda yazılım ve donanımında önemli değişiklikler yapılmıştır.

EFT sisteminde gerçekleştirilecek işlemlere ilişkin herhangi bir alt veya üst limit bulunmaması ve küçük tutarlı ödeme işlem adedinin toplam ödeme işlemleri içindeki payının oldukça yüksek olması, büyük tutarlı ve acil ödemelerin gerçekleşmesinde bir risk unsuru oluşturmaktaydı. Bu nedenle 7 Aralık 2012 tarihinde işlevsel bir ayrıma gidilerek, EFT sisteminin müşteriler arası TL aktarım sistemi ve bankalararası TL aktarım sistemi olmak üzere 2 bileşene ayrılması sağlanmıştır. Müşteriler arası Türk lirası aktarım sistemi bileşeninde hesaba ve isme yapılan müşteri ödemeleri, kamu ödemeleri, konut, iş yeri ve diğer kira ödemeleri, maaş ve kredi kartı ödemeleri gibi bankaların müşterileri adına gerçekleştirdikleri ödemeler, bankalararası Türk lirası aktarım sistemi bileşeninde ise bankaların birbirleri arasında gerçekleştirdikleri ödemeler ile yurt dışı finansal kuruluşlara sağladıkları muhabirlik hizmetlerine ilişkin bankacılık ödemeleri gerçekleştirilmektedir. Mevcut durumda her iki bileşen de TCMB tarafından oluşturulan yazılımlarla hizmet vermektedir.

Alacaklandırma esasına göre çalışan EFT sisteminde ödemeler bekletilmeden alıcılara iletilmekte ve gün sonunda, gerçekleşmeyen emirler iptal edilmektedir. Ayrıca, katılımcıların hesap bakiyelerinin eksiye düşmesine izin verilmemektedir. Katılımcıların sisteme gönderdikleri ödeme emirleri ancak hesaplarında yeterli bakiye bulunması durumunda gerçekleşmekte, aksi durumda yeterli bakiye bulununcaya kadar sırada beklemektedir.

TCMB'nin işlettiği sistemlerdeki yenilenmenin sistemlerin performansına yansımaları olarak müşteriler arası TL aktarım sisteminde dakikada 35 bin, bankalar arası TL aktarım sisteminde ise dakikada 1.800 mutabakat yapılabilmektedir.

Elektronik Menkul Kıymet Transfer Sistemi

TCMB tarafından 2000 yılında kurulan Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) sistemi; menkul kıymetlerin bankalar arasında aktarımının ve mutabakatının, elektronik ortamda gerçek zamanlı ve kaydi olarak yapılmasını sağlayan sistemdir. TCMB ödeme sistemleri yeniden yapılandırma programı çerçevesinde geliştirilen EMKT sisteminin ikinci nesil sürümü 12 Temmuz 2013 tarihinde hizmete alınmıştır.

EMKT sisteminde devlet iç borçlanma senetleri (DİBS), likidite senetleri ile Özelleştirme İdaresi ve Kamu Ortaklığı Fonu gibi bazı kamu kuruluşları tarafından ihraç edilen senetlere ilişkin işlemler yapılmaktadır. EMKT’de yapılan işlemlerde ödeme karşılığı teslimat ilkesi (Delivery versus Payment – DvP) geçerlidir. Bu ilke kapsamında, menkul kıymet aktarımı, söz konusu menkul kıymete ilişkin fon aktarımının gerçekleşmesi ile eş anlı olarak yapılmaktadır.

- ✓ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar, TCMB onayı ile EFT sistemine katılımcı olabilmektedir. 2013 sonu itibarıyla; bankalar arası TL aktarım sistemi, müşteriler arası TL aktarım sistemi ve EMKT sisteminde TCMB dahil 49’ar katılımcı bulunmaktadır. Sadece EMKT sisteminin katılımcısı olan MKK bu sistemlerdeki tek banka dışı katılımcıdır.

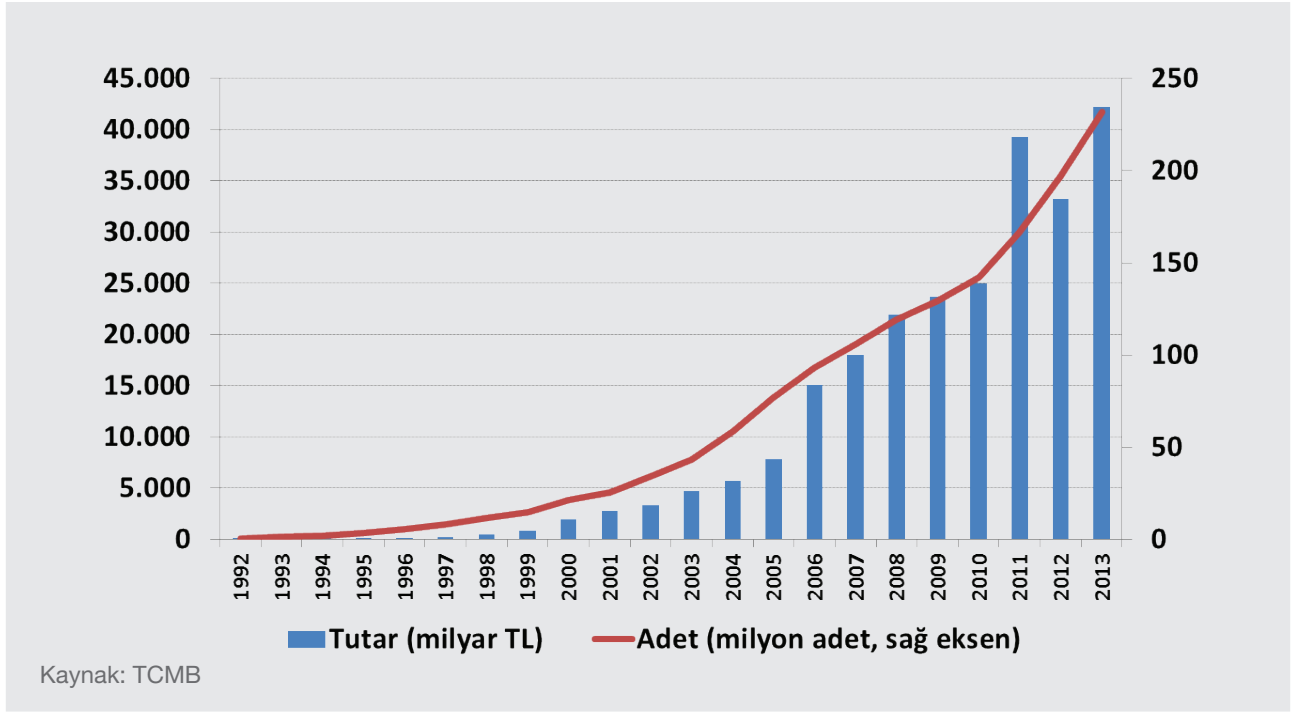

✓ EFT ve EMKT Sistemlerinde Kredi Riski

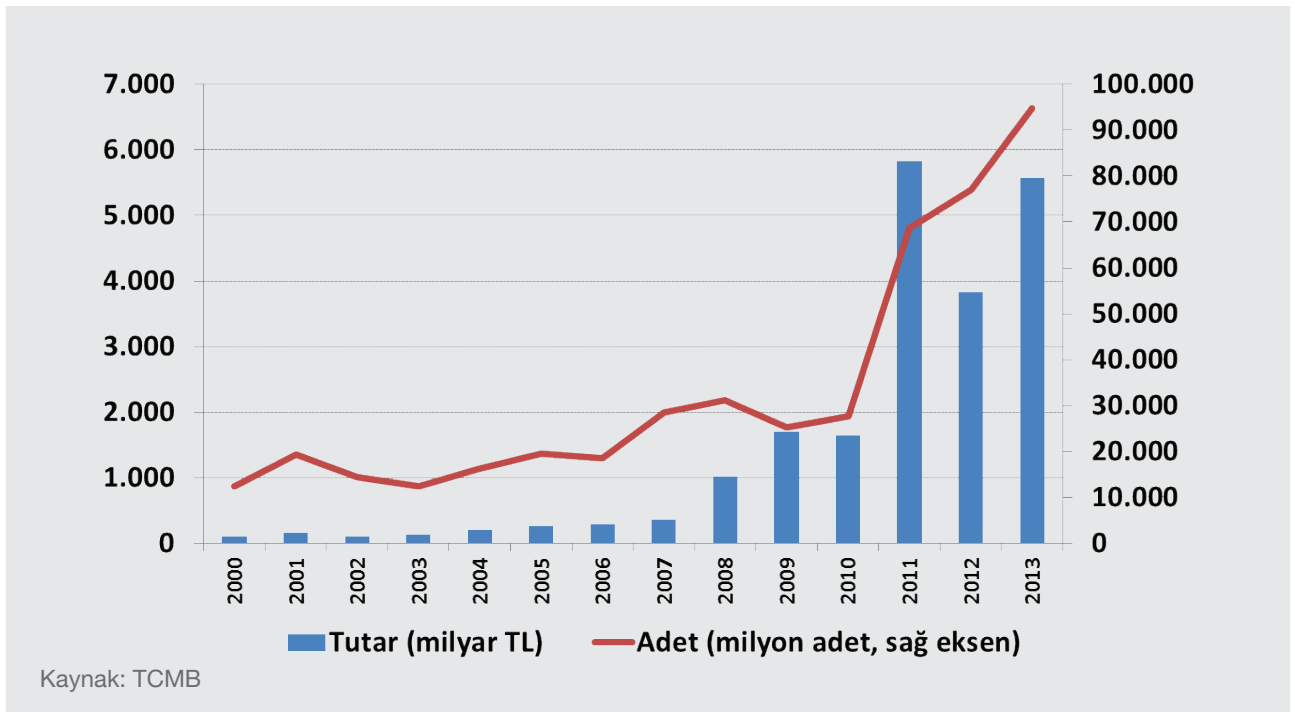
Elektronik Fon Transfer sistemi gerçek zamanlı brüt mutabakat esasına göre çalıştığından, ödeme emirleri, katılımcıların TCMB nezdinde bulunan Elektronik Fon Transfer sistemi hesabında yeterli fonun bulunması koşuluyla gerçekleştirilmektedir. Böylece, sistemde taraflardan birinin yükümlülüğünü karşılayamaması durumundan kaynaklanacak kredi riski bulunmamaktadır.

Elektronik Menkul Kıymet Transfer sisteminde ise işlemler temel olarak ödeme karşılığı teslimat ilkesine göre gerçekleştirildiğinden ve bu bağlamda menkul kıymet teslimatı ve ödemenin mutabakatı eş zamanlı olarak yapıldığından, bu türdeki işlemlerde de kredi riski bulunmamaktadır.

EFT Sisteminde Gerçekleşen Toplam Ödeme Tutarı ve Adedi

EMKT Sisteminde Ödeme Karşılığı Teslimat İlkesine Göre Gerçekleşen İşlemlerin Tutarı ve Adedi

BANKALARARASI TAKAS ODALARI MERKEZİ (BTOM)

Çek, diğer kıymetli evraklardan farklı olarak özel bir kanunla düzenlenmiş ödeme aracıdır. Ayrıca, çek, ekonomi içinde paranın fiziki olarak el değiştirmesine alternatif olacak şekilde kullanılan bir varlıktır. Çekin keşidecisinden lehdarına kadar kullanımının yazılı olarak düzenlenmesi ve çek kullanımının ve dolaşımının ülke içinde farklı bölgelerde çeke olan güvenin sağlanması bakımından BTOM önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, BTOM bir ödeme aracı olarak çekin farklı bankalar arasında dolaşımını sağlayarak para nakil hareketlerini ve bundan kaynaklanabilecek riskleri azaltmakta emek ve zaman tasarrufu sağlamaktadır. Farklı bankaların şubelerine ibraz edilen çeklerin, ait oldukları bankalardaki hesaplarından tahsil edilmesini sağlayan sistem çek takas sistemidir. Bu sisteme ilişkin faaliyetlerin yürütülmesi TCMB gözetimi altında BTOM tarafından gerçekleştirilmektedir. Çek hamili tarafından tahsil edilmek üzere çek hesabının bulunduğu bankaya ibraz edilen çekler BTOM'da işlem görmemektedir.

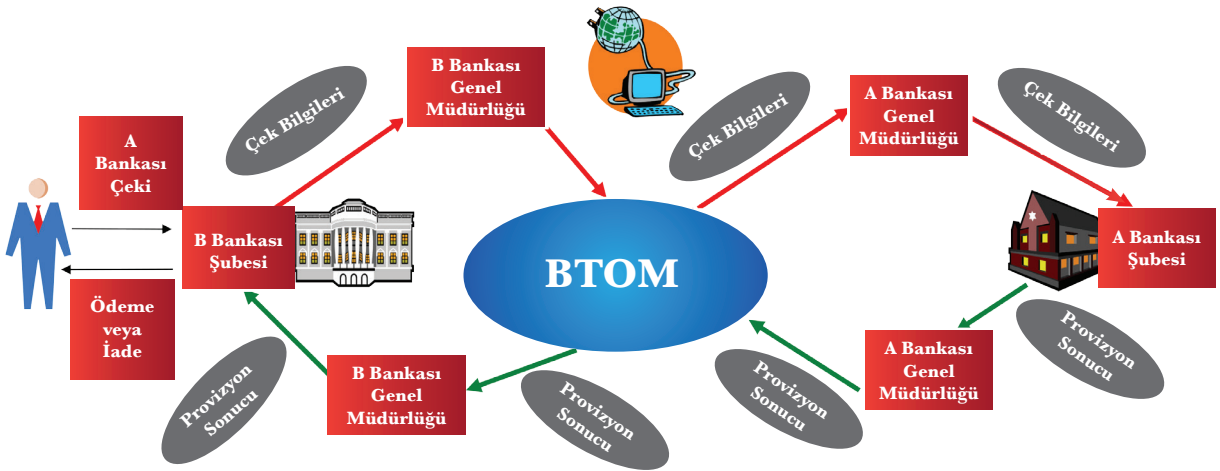
Türkiye'de çek takası faaliyetleri ilk kez Osmanlı Bankası tarafından yürütülmeye başlanmış, TCMB'nin kurulması ile birlikte İstanbul'da faaliyette bulunan takas odası 1933 yılında TCMB bünyesine alınmıştır. Daha sonra çek takasının yaygınlaştırılması amacıyla Ankara ve İzmir'de de takas odaları kurulmuştur. 1970 yılında yürürlüğe giren 1211 sayılı

TCMB Kanunu ile TCMB şubelerinin bulunduğu illerde de takas odaları faaliyete başlamıştır. 1985 yılında merkezi Ankara'da bulunan BTOM kurulmuş ve Türkiye'de gerçekleşen çek takası faaliyetleri BTOM'a bağlı odalarda yapılmaya başlanmıştır.

Çek takası işlemleri önceleri fiziki ortamda çeklerin el değiştirmesi ile yapılmaktayken 1993 yılında İstanbul, 1997 yılında ise Ankara'da elektronik çek takası sistemine geçilmiş ve çek bilgilerinin bilgisayara girilmesi suretiyle elektronik ortamda takas yapılmaya başlanmıştır. Bu sistemin uygulamaya geçmesi ile Ankara ve İstanbul takas odaları dışındaki diğer takas odaları iki aşamada, 31 Aralık 2002 ve 30 Haziran 2003 tarihlerinde kapatılmıştır.

BTOM'da çek takası işlemleri elektronik ortamda çeke ilişkin bilgilerin iletilmesi esasına dayanarak yapılmaktadır. 2013 yılı Ekim ayında yeni elektronik çek takas sistemine geçilmiştir. Bu yeni sistemle, çek takası işlemlerinin gerçekleştirildiği elektronik altyapının performansında önemli bir artış yaşanmıştır. 1 milyon çekin işlem süresi önceki sistemde yaklaşık 50 dakika iken, yeni sistemde 6 dakikadır. İşlem rekorunun kırıldığı günde sistemde yaklaşık 872 bin çek işlem görmüştür. BTOM takas sisteminde 2013 yılında günde ortalama 73 bin çek işlem görmüştür.

BTOM'da İşlem Gören Çeklerin Provizyon Süreci

ÇEK TAKAS SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

Bir banka şubesi kendisine ibraz edilen farklı banka çekini genel müdürlüğü vasıtasıyla BTOM'a ibraz ederek çek hesabında çekin ödenebilmesi için yeterli miktarda paranın olup olmadığını kontrol etmelidir. Bu işleme provizyon denir. Bu kontrol, BTOM tarafından ilgili çeki ait bilgilerin çeki veren banka genel müdürlüğü kanalıyla çek hesabının bulunduğu şubeden alınması ile gerçekleştirilmektedir. Provizyon bilgisi yine BTOM aracılığıyla çekin ibraz edildiği bankaya gönderilerek, çekin farklı bir banka şubesince ödenmesi sağlanmaktadır.

Örneğin, A Bankası nezdinde çekle işleyen bir hesabı bulunan ve kendisine bu kapsamda çek defteri verilmiş olan X şahsının, tüm ticari işlemlerini B Bankası ile yürüten Y şahsından mal veya hizmet satın aldığını varsayalım. X şahsı, aldığı mal veya hizmet karşılığında Y şahsına yapması gereken ödemeyi çek keşide ederek yaptığında, Y şahsı çeki düzenli olarak çalıştığı B Bankasının şubesine ibraz etmektedir. B Bankası şubesinin, ödemeden önce söz konusu çekin ödemeye müsait olup olmadığı hususunu (çek hesabı ödeme için yeterli mi, çekle ilgili kayıp veya çalıntı bildirimi var mı, v.s.) muhatap bankadan öğrenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, çek bilgileri şube tarafından B Bankasının kendi iç sistemleri aracılığıyla B Bankasının çek takas merkezi üzerinden BTOM'a aktarılmaktadır. BTOM da söz konusu bilgileri A Bankası çek takas merkezine göndermekte, A Bankası çeki ilişkin sorgulamanın tamamlanmasının ardından provizyon sonucunu BTOM'a göndermekte ve BTOM da sonucu B Bankasına iletmektedir. B Bankası çek takas merkezi ilgili şubesini provizyon sonucu hakkında bilgilendirmekte ve Y şahsının ilgili şube nezdindeki hesabı çek tutarı kadar alacaklandırılmaktadır. Söz konusu işlem nedeniyle A Bankası B Bankasına çek tutarı kadar borçlanmış olmaktadır.

Yukarıda verilen örnekte tek bir çek işleminin takas süreci anlatılmaktadır. Uygulamada bankalar kendilerine ibraz edilen çekleri BTOM'a toplu şekilde göndermekte ve provizyon sonuçlarını da yine toplu şekilde almaktadırlar. Ayrıca, incelenen örnekte Y şahsının çeki ibraz ettikten sonra çek tutarını nakit olarak almadığı ve söz konusu tutarın Y şahsının hesabına alacak kaydedildiği varsayılrsa da uygulamada çek tutarını nakit olarak tahsil etme imkânı da bulunmaktadır.

Çek takası sistemi çok taraflı netleştirme ilkesine göre çalışmaktadır ve netleştirme sonucu ortaya çıkan net pozisyonlar sonraki gün öğlen saat 12:00'a kadar kapatılarak mutabakat BTOM'un TCMB nezdindeki hesabında sağlanmaktadır. Buna göre, örnekte yer alan işlemler uygulamada aynı iş günü içinde gerçekleşmemektedir. Bankalar BTOM'da takasa girecek çeklere ilişkin bilgileri takas merkezlerinde bir önceki gün toplayarak (t) günü sabah saat 6'ya kadar BTOM'a göndermektedirler. Sabah 6'dan sonra BTOM'dan muhatap oldukları çeklere ilişkin bilgileri alan bankalar, aynı gün saat 17:30'a kadar provizyon sonuçlarını BTOM'a göndermekle yükümlüdürler. Saat 17:30'dan sonra BTOM katılımcıların birbirleri adına gerçekleştirdikleri çek ödemelerini çok taraflı netleştirmeye tabi tutarak katılımcıların net borç ve alacaklarını belirlemektedir. Netleştirme sonucunda net borçlu olan katılımcıların yükümlülüklerini (t+1) günü öğlen saat 12'ye kadar BTOM'un TCMB nezdindeki mutabakat hesabına göndermeleri gerekmektedir. Tüm borçlu katılımcıların yükümlülüklerini yerine getirmelerinin ardından BTOM alacaklı katılımcılara alacaklarını göndererek (t) gününde gerçekleşen takas işlemlerinin mutabakatını ertesi gün (t+1) sağlamış olmaktadır.

BKM, kartlı ödeme sistemi içinde ortak sorunlara çözüm bulmak, ülkemizdeki banka ve kredi kartları kural ve standartlarını geliştirmek amacıyla 1990 yılında, 13 kamu ve özel bankanın ortaklığı ile kurulmuştur. 2013 yılı Aralık ayı itibarıyla, 10 ortaklı olan ve yönetim kurulunda eşit temsil hakkına sahip 8 üye banka tarafından yönetilen BKM'den 28 banka, üye olarak hizmet almaktadır. BKM, Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu çerçevesinde

faaliyetlerini yürütmekle birlikte, işlettiği ödeme sistemi nedeniyle 2013 yılında yürürlüğe giren “Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun” kapsamına da dâhil olmuştur. Kart hamillerinin yaptıkları alışverişlerden kaynaklanan borç ve alacaklarının bankalar arasındaki takası, BKM bünyesinde yurt içi takas ve hesaplaşma aracılığı ile gerçekleşmektedir.

The diagram illustrates the credit card payment process flow, centered around the **BKM - YTHS** (Bank Card Management - YTHS) system. The process involves the following steps and entities:

- A BANKASI** (Bank A) and **B BANKASI** (Bank B) are the primary banks involved.
- Kart Kabul Eden Banka** (Card Accepting Bank) and **Kart Çıkaran Banka** (Card Issuing Bank) are the banks that handle the card transactions.
- TCMB** (Central Bank of the Republic of Turkey) is the regulatory body overseeing the process.
- BKM HESABI** (BKM Account) is the central account for the BKM system.
- İŞYERİ** (Merchant) is the entity where the payment is made.
- ÖDEME** (Payment) is the final step where the merchant receives the funds.

The flow of the process is as follows:

- The merchant (**İŞYERİ**) initiates a payment using a credit card.
- The payment is processed by the **BKM - YTHS** system.
- The system sends **GİDEN TAKAS VERİSİ** (Outgoing Settlement Data) to the **BANKASI** (Bank A) at **t+1 Günü** (Day t+1).
- The system sends **GELEN TAKAS VERİSİ ve RAPORLAR** (Incoming Settlement Data and Reports) to the **BANKASI** (Bank A) at **t+1 Günü** (Day t+1).
- The system sends **GİDEN TAKAS VERİSİ** (Outgoing Settlement Data) to the **BANKASI** (Bank B) at **t+1 Günü** (Day t+1).
- The system sends **GELEN TAKAS VERİSİ ve RAPORLAR** (Incoming Settlement Data and Reports) to the **BANKASI** (Bank B) at **t+1 Günü** (Day t+1).
- The system sends **FON TRANSFERİ** (Fund Transfer) to the **TCMB** at **t+2 Günü** (Day t+2).
- The system sends **FON TRANSFERİ** (Fund Transfer) to the **TCMB** at **t+2 Günü** (Day t+2).
- The system sends **Hesap Kesim Günü** (Billing Day) to the **TCMB** at **t+2 Günü** (Day t+2).
- The system sends **ÖDEME** (Payment) to the **TCMB** at **t+2 Günü** (Day t+2).
- The system sends **ÖDEME** (Payment) to the **TCMB** at **t+2 Günü** (Day t+2).
- The system sends **ÖDEME** (Payment) to the **TCMB** at **t+2 Günü** (Day t+2).

Kredi kartının kartı ihraç eden banka dışındaki bir bankanın POS (Point of sale) cihazında kullanılması durumunda, BKM süreçte önemli bir yer almaktadır. Buna göre, A Bankasının POS cihazının bulunduğu bir iş yerinde, B Bankası tarafından ihraç edilen kredi kartının kullanılması durumunda, öncelikle A Bankası kredi kartının ödeme işlemi için uygun olup olmadığı hususunda yetki almak için BKM'nin SWITCH sistemi üzerinden B Bankasına yetki talebi gönderir. Yetki talebi kapsamında B Bankası kredi kartının limit durumu ve çalıntı olup olmadığı gibi hususları sorgulayarak sonuca ilişkin A Bankasına

cevap mesajı geçer. Yetkiye ilişkin sonucun olumsuz olması durumunda işlem iptal edilirken, sonucun olumlu olması durumunda A Bankası anlaşmalı olduğu üye iş yerine yetki alındığını iletir ve ödeme işlemi gerçekleşir. İşlemin gerçekleştiği günden bir gün sonra (t+1) alışveriş tutarı A Bankası tarafından üye işyerine ödenmektedir. Aynı günde (t+1) anılan işleme ilişkin veriler A Bankası ve B Bankası tarafından BKM'ye gönderilmekte ve gün sonunda BKM'de net pozisyonlar hesaplanmaktadır. Ertesi gün (t+2) netleştirme sonucunda borçlu olan bankalar yükümlülüklerini BKM'nin TCMB İstanbul Şubesinde

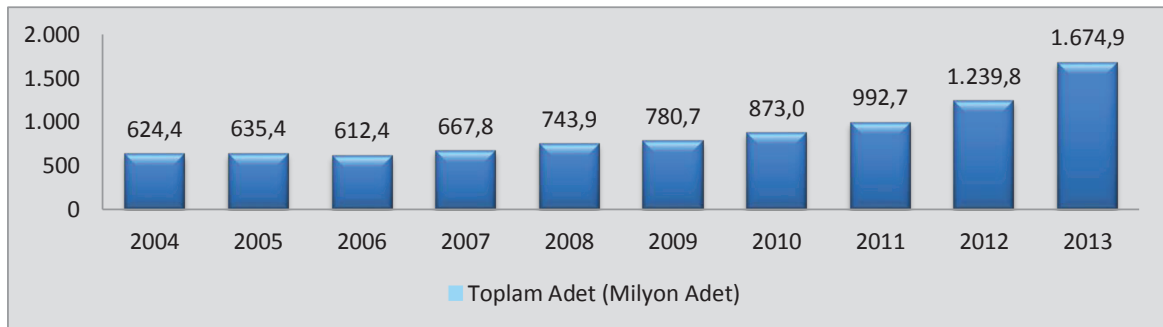
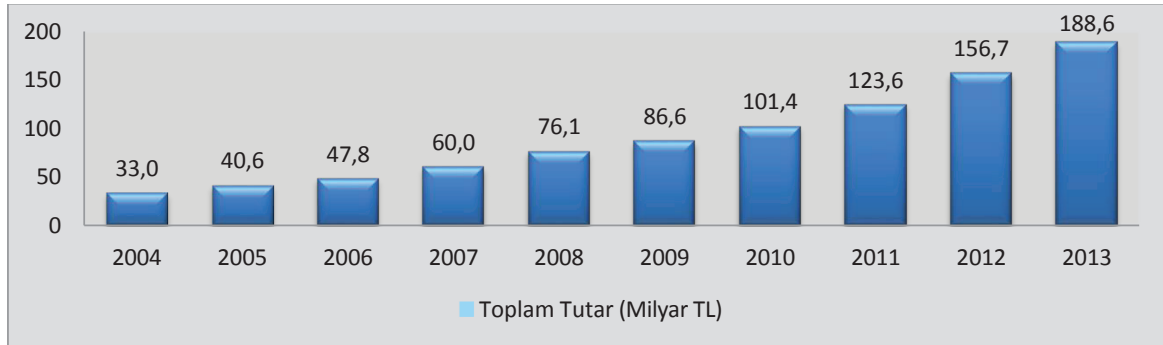
bulunan mutabakat hesabına göndermektedir. Şekilde yer alan örnek içinde başka hiçbir işlemin gerçekleşmediği varsayımı altında, B Bankası işlem tutarını BKM'nin TCMB nezdindeki mutabakat hesabına göndermekte, BKM de daha sonra söz konusu tutarı aynı gün içinde A Bankasına transfer etmektedir. Hesap kesim gününde B Bankası tüketiciyi borçlandırmakta ve kişi bankaya ödemeyi yapmaktadır.

BKM üye bankalara sunduğu takas/hesaplaşma hizmetlerinin yanı sıra bankalar arası yetkilendirme, kredi kartı ve banka kartı sektöründe bulunan bankalar arasında uygulanacak prosedür ve standartları geliştirmek görevlerini de yürütmektedir.

BKM'nin kart işlemlerine ilişkin denetimi BDDK tarafından gerçekleştirilmekte, gerek görülmesi durumunda bu yetki TCMB ile birlikte kullanılabilir. Diğer taraftan, 6493 sayılı "Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun" çerçevesinde BKM tarafından işletilen ödeme sisteminin gözetimi TCMB tarafından yapılacaktır.

2013 sonu itibarıyla Türkiye'de 56,8 milyon kredi kartı, 100,2 milyon banka kartı, 2,3 milyon POS cihazı ve 42 bin ATM bulunmaktadır.

BKM Kart Takas Sistemindeki İşlemlerin Tutar ve Adedi

Kaynak: BKM

İSTANBUL TAKAS VE SAKLAMA BANKASI A.Ş. (TAKASBANK)

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) piyasalarında gerçekleşen menkul kıymet alım satım işlemlerinin takası; İMKB faaliyete geçtiğinde üyelerin kendi aralarında gerçekleşmekteyken 1988 yılından sonra İMKB bünyesinde kurulan bir müdürlük tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. İMKB ve üyelerinin ortaklığıyla 1992 yılında kurulan İMKB Takas ve Saklama A.Ş., 1996 yılında Takasbank-İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş. adıyla bir sektör bankasına dönüşmüştür. Takasbank, son olarak İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. unvanını almıştır.

Borsa İstanbul bünyesinde bulunan "Pay Piyasası", "Gelişen İşletmeler Piyasası", "Borçlanma Araçları Piyasası", "Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası" ve "Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası"nda gerçekleşen işlemlerin taraflar arasındaki takas ve mutabakatı Takasbank'ta gerçekleşmektedir. Takasbank bünyesindeki fon ve menkul kıymet transferi işlemleri ödeme karşılığı teslimat (Delivery versus Payment - DvP) ilkesine göre gerçekleştirilmektedir. DvP ilkesi kapsamında, menkul kıymet aktarımı, söz konusu menkul kıymete ilişkin fon aktarımının gerçekleşmesi ile eş anlı olarak yapılmaktadır.

Finansal piyasalarda gerçekleşen işlemlerin önemli bir bölümü aracı kurumlar tarafından yapılmaktadır. Aracı kurumlar banka olmadıkları için TCMB tarafından işletilen EFT-EMKT sistemine üye olamamakta, Takasbank üzerinden bu sistemlere ancak dolaylı olarak katılabilmektedirler. Bu nedenle Takasbank TCMB ile bu tür aracı kurumlar arasında köprü görevi üstlenmiştir.

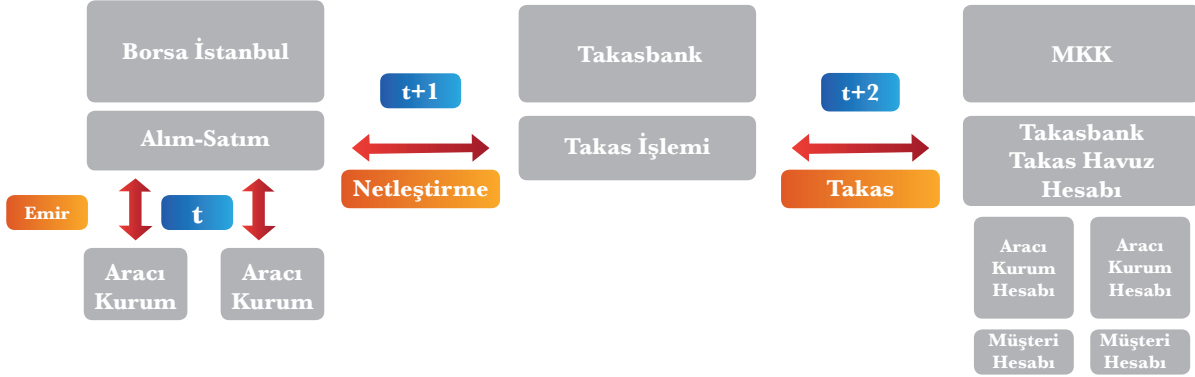
Gün boyunca Borsa İstanbul'da gerçekleşen pay senedi ve tahvil-bono alım satım işlemleri, gün sonunda Takasbank tarafından çok taraflı netleştirmeye tabi tutulmaktadır. Çok taraflı netleştirmeye göre hem menkul kıymet hem de fon bacağında net borçlu ve net alacaklı katılımcılar belirlenmektedir. Netleştirme sonucuna göre ortaya çıkan net pozisyonların kapatılması işlemi DvP prensibine göre gerçekleştirilmektedir.

Örneğin, (t) gününde Borsa İstanbul'da gerçekleşen pay senedi işlemlerine ilişkin bilgiler aynı günün sonunda Takasbank'a iletilir. Takasbank takas merkezinde yapılan netleştirme sonucunda, pay senedi için hem katılımcı aracı kuruluş hem de yatırımcı adına, fon için ise sadece katılımcı aracı kuruluş adına net alacak ve borç miktarları hesaplanarak sonuçlar Merkezi Kayıt Kuruluşuna (MKK) gönderilir. Müşteri bazında hesaplanmış olan detaylı borç/alacak bilgileri kapsamında müşterilerin hesapları MKK tarafından kontrol edilerek sonuçlar aynı gün Takasbank'a gönderilir ve (t) günü akşamından itibaren katılımcılar tarafından görülebilecek duruma gelir. (t+1) günü, katılımcı aracı kuruluşlar varsa hatalı işlemlere ilişkin kayıtları Takasbank'a iletir ve gerekli düzeltmelerin ardından (t+1) günü akşamı borçlu müşteri hesaplarına borçlu oldukları miktar kadar blokaj uygulanır. (t+2) günü borçlu müşterilerin MKK nezdindeki hesaplarında bulunan menkul kıymetler Takasbank Takas Havuz Hesabına aktarılır. Net fon borcu bulunan aracı kurumlar da ilgili fonu Takasbank nezdindeki nakit hesaplarına gönderir ve menkul kıymet ile nakit borç ve alacağı eş anlı olarak DvP ilkesine göre kapatılır ve taraflar alacaklarını almış olur.

Borçlanma araçları piyasası işlemleri için takas sisteminin işleyişi de yukarıda bahsedilen pay senedi işlemlerine benzer şekilde gerçekleşmektedir. Fakat pay senedi işlemlerinden farklı olarak borçlanma araçları piyasası işlemlerinin takası ve mutabakatı aynı gün içinde gerçekleştirilmektedir.⁴

⁴ "Borçlanma araçları piyasasında TL cinsinden işlemlerin takas ve mutabakatı aynı gün (t+0), döviz ödemeli işlemlerin takas ve mutabakatı ise bir iş günü sonra (t+1) gerçekleştirilmektedir."

Borsa İstanbul Pay Piyasası Takas İşleyişi

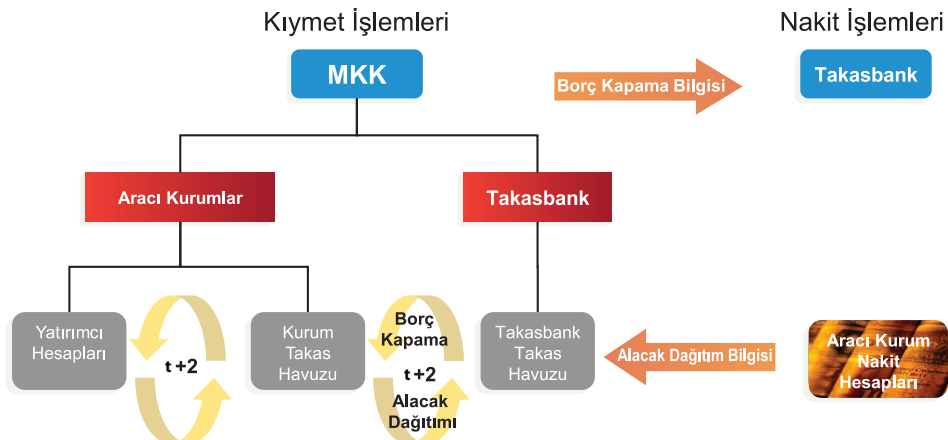
MERKEZİ KAYIT KURULUŞU (MKK)

MKK, sermaye piyasası araçlarının kaydileştirilmesine ilişkin işlemleri gerçekleştirmek, kaydileştirilen bu araçları ve bunlara bağlı hakları, elektronik ortamda, üyeler ve hak sahipleri itibarıyla kayden izlemek ve merkezi saklamasını yapmak üzere faaliyet gösteren merkezi kayıt ve saklama kuruluşudur. Hali hazırda payları Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin pay senetleri, borsa yatırım fonları, yatırım fonları, devlet iç borçlanma senetleri, özel sektör borçlanma araçları, varlığa dayalı menkul kıymet ve kira sertifikaları MKK tarafından kayden izlenmektedir.

MKK nezdinde kayden izlenen söz konusu sermaye piyasası araçlarından Borsa İstanbul nezdinde işlem görenlere ilişkin alım satım işlemlerinin takas

ve mutabakatı MKK ile Takasbank arasındaki bütünleşik sistem aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Borsa İstanbul'da gerçekleşen söz konusu işlemlerin mutabakatı, Takasbank'tan alınan müşteri bazında netleşmiş işlem sonuçları doğrultusunda, yatırımcıların MKK nezdindeki hesaplarında menkul kıymetlerin transferi gerçekleştiğinde tamamlanmaktadır. Bu kapsamda, Borsa İstanbul'da işlem gören söz konusu sermaye piyasası araçlarının alım satım işlemlerinin takas ve mutabakatının sorunsuz gerçekleşebilmesi için MKK sisteminin Takasbank'ın sistemi ile koordineli biçimde çalışması gerekmektedir.

Borsa İstanbul Pay Piyasası Takas İşlemlerinde MKK'nın Rolü

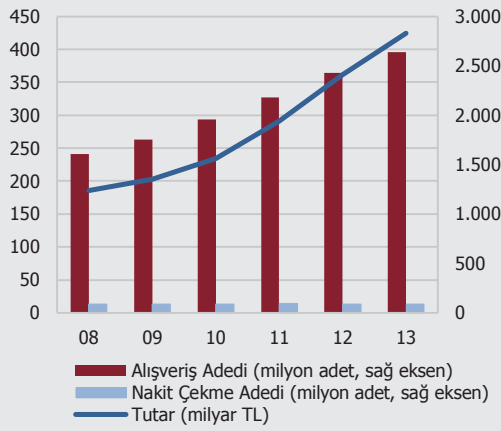

TÜRKİYE'DE KULLANILAN ÖDEME ARAÇLARI VE ÖDEME YÖNTEMLERİ

Türkiye'de kullanılan ödeme araçlarını nakit ve nakit-dışı olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Gelişen teknoloji ile dünya genelinde alternatif ödeme araçlarının daha fazla kullanılması eğilimi olsa da, nakit, hâlâ yaygın olarak kullanılan bir araç olma özelliğini sürdürmektedir.

Nakit dışı ödeme araçları arasında Türkiye'de en yaygın kullanılan ödeme aracı ödeme kartlarıdır. Banka kartları ve kredi kartlarından oluşan ödeme kartları arasında en yaygın olarak kullanılanlar ise, kredi kartlarıdır. Ödeme kartları olarak nitelendirilen kredi ve banka kartları ile yapılan alışveriş ve nakit çekme işlem adet ve tutarları aşağıda görülmektedir.

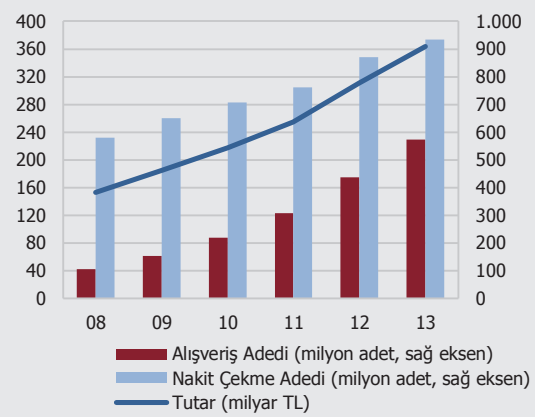
Kredi Kartı İşlem Adet ve Tutarları*

Kaynak: BKM

(*) Yurt içinde ihraç edilen kredi kartlarının yurt içi ve yurt dışı kullanımı

Banka Kartı İşlem Adet ve Tutarları*

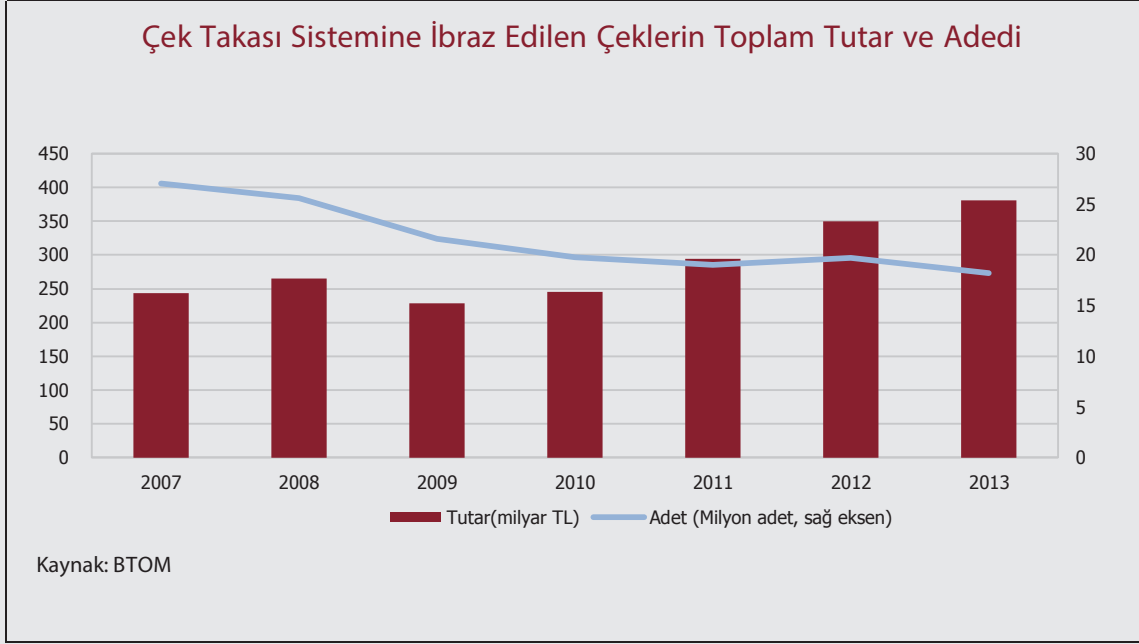

Kaynak: BKM

(*) Yurt içinde ihraç edilen banka kartlarının yurt içi ve yurt dışı kullanımı

Nakit dışı ödeme araçlarından bir diğeri olan çek ise daha çok ticarete tercih edilmektedir. Son yıllarda ülkemizdeki çek kullanımında adet bazında düşüş gözlemlenirken, tutar bazında artış görülmektedir. Kredi kartları ve alternatif

diğer araçların ortaya çıkışı ve hızla yaygın olarak kullanılmaya başlanmasının çek kullanımında işlem adedi bazında son yıllarda yaşanan düşüşün bir nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Ülkemizde; nakit, ödeme kartları ve çeklerin yanı sıra mobil ödeme araçları ve elektronik para gibi diğer bazı araçların kullanımının da arttığı görülmektedir. Bazı GSM operatörleri tarafından cep telefonları aracılığıyla gerçekleştirilen mobil ödeme hizmetleri sunulmaktadır. Hem faturalı hem de ön ödemeli hatlar için kullanılabilen söz konusu hizmetler ile elektronik ortamda ve üye iş yerlerinde alışveriş yapılabilir.

Ön ödemeli hat kullanılarak yapılan mobil ödeme işlemlerine ilişkin tutar ön ödemeli hatta yüklü bulunan bakiyeden düşülürken, faturalı hatlar aracılığıyla gerçekleştirilen işlemlerde alışveriş tutarı cep telefonu faturasına yansımakta ve müşteri cep telefonu faturasını öderken söz konusu alışverişe ilişkin ödemeyi gerçekleştirmektedir.

6493 SAYILI ÖDEME VE MENKUL KIYMET MUTABAKAT SİSTEMLERİ, ÖDEME HİZMETLERİ VE ELEKTRONİK PARA KURULUŞLARI HAKKINDA KANUN

TCMB, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin yasal altyapısının güçlendirilmesi, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri alanında dağınık bir yapı arz eden mevzuatın toplu, bütüncül ve küresel ölçekte en iyi uygulama örneklerini esas alan bir mahiyette düzenlenmesi, sistemlere ilişkin ortak kural ve standartların belirlenmesi, ödeme ve elektronik para kuruluşlarına ilişkin mevzuat çerçevesinin oluşturulması ile ödemeler alanında faaliyet gösteren kuruluşlar ve bu kuruluşların sundukları hizmetlerden yararlananlarla ilgili olarak tüketicinin korunması amaçlarıyla bu alanda yeni bir kanunun hazırlanmasında öncü bir rol üstlenmiştir. TCMB tarafından, Avrupa Birliği düzenlemeleri ile uluslararası standartlarla ve uygulamalarla uyumlu bir mevzuat çerçevesi oluşturma çalışmaları sonucunda ilgili paydaşların görüşleri de dikkate alınarak ilk taslağı hazırlanan “Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun (ÖSK)” 27 Haziran 2013 tarih ve 28690 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

ÖSK ile temel olarak ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri, ödeme hizmetleri ile ödeme kuruluşları ve elektronik para kuruluşları olmak üzere üç alan düzenlenmektedir.

ÖSK içinde ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri ile ilgili olarak sistemlerin kurulması, faaliyet izni, çalışma koşulları, gözetimi, sistemlerle ilgili tedbirler ve bu sistemlerde mutabakatı gerçekleştiren işlemlerin nihailiği hususları düzenlenmektedir. ÖSK ile ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin lisanslanması ve gözetimi yetki ve sorumluluğu TCMB’ye verilirken, bu sistemlere ilişkin diğer ilgili otoritelerin mevzuatla verilmiş yetkilerinin de devam etmesi öngörülmektedir.

ÖSK kapsamında ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin kurulmasına, faaliyetlerine, pay edinim devirlerine ve gözetimine ilişkin ikincil düzenlemeleri yapma yetkisi TCMB’ye verilmiştir.

Yine ÖSK kapsamında TCMB, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerine faaliyet izni vermeye ilişkin işlemleri yürütmek, faaliyet izinlerinin takibini yapmak ve ÖSK içinde belirlenen hususların tespiti durumunda ihlalin ağırlığına göre;

- ✓ Sistem işleticisine ihlalin ortadan kaldırılması için makul bir süre tanımak,
- ✓ Sistem işleticisinden mutabakatın gerçekleşmesini teminen TCMB’nin uygun bulunduğu önlemleri almasını istemek,
- ✓ Sistem işleticisinden ÖSK kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeyen katılımcıların sistemden ihracını istemek,
- ✓ Sistem işleticisinin faaliyet iznini iptal etmek veya geçici olarak durdurmak,
- ✓ Finansal istikrarı tehdit edebilecek bir sistemik riskin ortaya çıkmasını önlemek amacıyla sistem işleticisinin yönetimini geçici olarak devralmak,
- ✓ ÖSK ve bu konudaki ikincil düzenlemelere uymayan sistem işleticileri ile ilgili olarak idari para cezası uygulamak ile yetkilidir.

Ödeme hizmetleri ile ilgili olarak ise ÖSK bu tür hizmetlerin genel çerçevesini çizmekte ve söz konusu hizmetler sunulurken hizmet sağlayıcıları tarafından uyulması gereken kuralları belirlemek üzere BDDK’ya ikincil düzenleme yapma yetkisi vermektedir.

ÖSK kapsamında, ödemeler alanında müşterilere hizmet sunabilecek kuruluşlar olarak belirlenen ödeme kuruluşları ve elektronik para kuruluşlarının Türkiye’de anonim şirket şeklinde kurularak belirli miktarda varlık bulundurmaları sağlanmakta ve anılan kuruluşlara ilişkin lisanslama, faaliyet alanı ve denetim gibi hususlar ise BDDK’nın yetki ve sorumluluğuna verilmektedir.

Ödeme ve elektronik para kuruluşları ile ilgili olarak ÖSK içinde lisanslama ve denetim gibi

alanlara ilaveten bu tür kuruluşlarca toplanan fonların korunmasına ve böylece anılan faaliyetlerin tüketiciler açısından sorunsuz bir şekilde sürdürülmesine ilişkin çeşitli hükümler de düzenlenmektedir.

Sonuç olarak, ödemeler alanında yaşanan gelişmeleri yasal altyapı bağlamında da destekleyen ÖSK, aynı zamanda etkin ve kesintisiz

çalışan söz konusu sistemlerin finansal istikrara olan katkısını da güçlendirmektedir. Bu kapsamda, finansal altyapı alanında sorumlu olan kuruluşların bu düzenlemenin ortaya koyduğu finansal mimari ile birlikte var olan iş birliğini daha da güçlendirerek finansal istikrara olan katkılarını artırmaları beklenmektedir.

ÖSK KAPSAMINDA ÖDEME KURULUŞLARI VE ELEKTRONİK PARA KURULUŞLARI

Günümüzde para, taraflar arasında değişik formatlarda transfer edilmekte olup, mobil iletişim araçları, Genel Ağ (İnternet), gibi kanallar kullanılarak bir kişiden/kuruluştan diğer bir kişiye/kuruluşa fon gönderilmesi veya herhangi bir ürün satın alınması uygulamaları gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Ödemeler alanında gerçekleşen bu işlemler çeşitli kuruluşlar tarafından sunulabilmektedir. Bu kuruluşlardan bazıları faaliyetlerini çeşitli otoritelerin gözetim ve denetimi altında sürdürürken, bazı kuruluşlar herhangi bir otoriteden izin almadan ve kontrole tabi olmadan faaliyette bulunmaktadır.

Ödemeler alanında sektöre olan güveni olumsuz etkileyebilecek uygulamaların önlenmesi amacıyla ÖSK öncesinde herhangi bir otoritenin denetimine tabi olmayan banka dışı kuruluşların ödeme hizmetleri alanında gerçekleştirdikleri faaliyetler ÖSK ile düzenlenmekte ve denetim altına alınmaktadır.

ÖSK kapsamında;

- ✓ Bir ödeme hesabına bağlı olarak gerçekleşen para transfer işlemleri,
- ✓ Herhangi bir hesap bulunmaksızın yapılan para havalesi işlemleri,
- ✓ Ödeme hesabının işletilmesi için gerekli tüm işlemler,
- ✓ Ödeme aracının ihraç veya kabulü işlemleri,
- ✓ GSM operatörlerince sunulan mobil ödeme hizmetleri,

- ✓ Fatura ödemelerine aracılık edilmesine dönük faaliyetler

“ödeme hizmeti” olarak sınıflandırılmakta ve ödeme hizmeti sunabilecek kuruluşlar bankalar, ödeme kuruluşları ve elektronik para kuruluşları olarak düzenlenmektedir. Bankalar ilgili düzenlemeler ve faaliyet izinleri çerçevesinde herhangi bir ilave izne gerek olmaksızın hem ödeme hizmeti sunma hem de elektronik para ihraç etme faaliyetlerinde bulunabilmektedir.

ÖSK’da “kullanıcıdan alınan fon karşılığı ihraç edilen, elektronik olarak saklanan, bir ödeme işlemi gerçekleştirmek için kullanılan ve elektronik parayı ihraç eden kuruluş dışındaki gerçek ve tüzel kişiler tarafından da ödeme aracı olarak kabul edilen parasal değer” elektronik para olarak tanımlanmakta ve sadece bankalar ile elektronik para kuruluşlarının elektronik para ihraç edebileceği hükme bağlanmaktadır.

ÖSK kapsamında, ödeme ve elektronik para kuruluşlarının faaliyette bulunabilmeleri için BDDK’dan faaliyet izni almaları gerekmekte ve ödeme kuruluşları için asgari iki milyon TL, elektronik para kuruluşları için ise asgari beş milyon TL sermaye şartı getirilmektedir. Böylelikle, genellikle bankalar ve PTT aracılığıyla hizmet veren çeşitli uluslararası para havalesi kuruluşları ile fatura ödeme işlemlerine aracılık eden kuruluşlar ödeme kuruluşu olarak değerlendirilerek, bu kuruluşların lisans almaları zorunlu kılınmakta ve faaliyetleri belirli

şartlara bağlanmaktadır. Bazı GSM operatörleri tarafından sunulan mobil ödeme hizmeti faaliyetleri de ÖSK kapsamında, ön ödemeli hatlar üzerinden yapılan işlemler için elektronik para, faturalı hatlar üzerinden yapılan işlemler için ödeme hizmeti olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, mobil ödeme hizmeti sunan GSM şirketlerine de ödeme veya elektronik para kuruluşu olarak ayrı bir lisans alma ve mobil ödemeler alanındaki faaliyetlerini ÖSK hükümleri çerçevesinde sürdürme zorunluluğu getirilmektedir.

ÖSK kapsamında, ülkemizde 6493 sayılı Kanun öncesinde herhangi bir izin almadan faaliyet göstermekte olan bazı firmaların sunduğu hizmetler elektronik para olarak değerlendirilmektedir. Müşteriler söz konusu firmaların sunduğu hizmetler kapsamında ödeme işlemlerini, firmalar nezdinde açtıkları hesaba aktardıkları fon veya tanımladıkları banka veya kredi kartı üzerinden yapmaktadırlar. Bazı uygulamalarda ise müşteriler ödemelerini aktardıkları fon karşılığı kendilerine verilen ön ödemeli kart veya şifre ile gerçekleştirmektedirler.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Ödeme talimatını verdikten sonra uzun süre olmasına rağmen, karşı tarafın ödemeyi hesabında görememesi ve ilgili bankanın ödemenin TCMB’de takılı olabileceğini söylemesi durumunda ne olmaktadır?

TCMB, EFT sisteminin işleticisi ve sahibi olup, ödemelere kesinlikle müdahale etmemekte, ödemeleri bekletmemekte veya ödemelere onay vermemektedir. Ödeme talimatını veren müşterinin ve bankanın bakiyesinin müsait olması durumunda ve ödeme talimatında herhangi bir hata olmaması halinde, ödeme çok kısa süre içinde alıcısına ulaşmaktadır. Bankalarda yaşanan teknik sorunlar veya ödemede yer alan herhangi bir hata sonucu ödemenin alıcı hesabına aktarılmayıp geçici hesaplarda bekletilmesi ve sonrasında iade edilmesi gibi nedenlerle ödemeler alıcı hesaplarına geç aktarılabilmektedir.

Ödeme yanlış kişinin hesabına gönderildiğinde TCMB bu ödemeyi iptal edebilir mi?

Ödemenin yanlış hesaba gönderilmesi durumunda ilgili banka ile iletişime geçilmesi gerekmekte ve söz konusu ödemenin iadesinin istendiğinin iletilmesi gerekmektedir. Söz konusu banka bu talebi karşı bankaya sistem üzerinden ileterek ödemenin iadesini talep eder. Şayet gönderilen ödeme herhangi bir hesaba geçti ise, paranın iadesi için banka tarafından hesap sahibi ile irtibata geçilmesi ve hesap sahibinin onayı gerekecektir.

SWIFT bir ödeme sistemi midir?

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) bir ödeme sistemi olmayıp güvenilir bir uluslararası haberleşme yöntemidir. Bankaların, merkez bankalarının, menkul kıymet merkezlerinin, şirketlerin, network sağlayıcılarının ve kuruluşların üye olabildiği SWIFT, müşterilerinin eksiksiz ve güvenilir bir şekilde finansal bilgilere ulaşmalarına ve bu bilgileri değiş-tokuş yapmalarına imkan sağlayan platform, ürün ve hizmetleri sağlamaktadır.

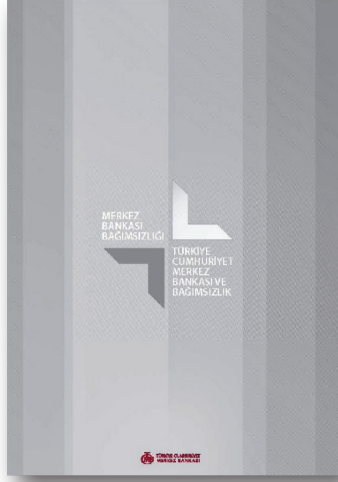
Yurt dışından (SWIFT aracılığı ile) para gönderileceği zaman, parayı Türkiye’deki banka hesabına TCMB mi gönderecek?

TCMB, SWIFT’in Türkiye’deki merkezi ve işleticisi olmayıp, Türkiye’de faaliyet gösteren diğer bankalar gibi SWIFT sisteminin bir üyesidir. Bu nedenle, yurt dışından SWIFT aracılığı ile gelecek paralar için hesabın bulunduğu alıcı banka ile irtibata geçilmesi gerekmektedir.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI YAYINLARINDAN ÖRNEKLER

Parasal Aktarım Mekanizması
(2013)

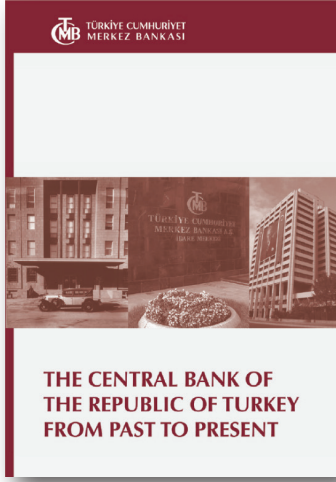
Merkez Bankası Bağımsızlığı
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
ve Bağımsızlık (2013)

Türkiye'de Banknot Basımının
Tarihçesi - Banknot Üretim
Süreci ve Emisyon Politikaları (2013)

Enflasyon ve Fiyat İstikrarı
(2013)

Central Bank of the Republic of Turkey
from Past to Present
(2012)

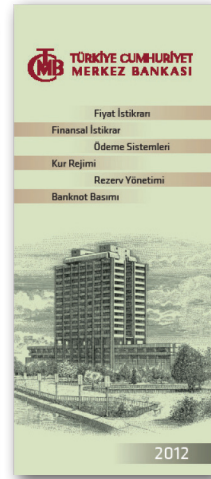
Merkez Bankalarında Rezerv ve Risk
Yönetimi - Türkiye Cumhuriyet Merkez
Bankası Rezerv ve Risk Yönetimi (2011)

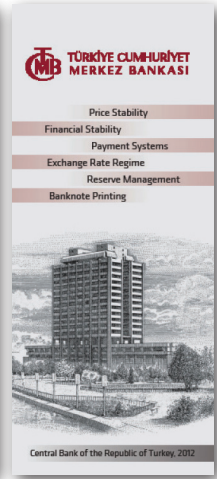
Merkez Bankaları ve İletişim - Türkiye
Cumhuriyet Merkez Bankasında
İletişim Politikalarının Gelişimi (2011)

Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet
Merkez Bankası
(2011)

TCMB Tanıtım
Broşürü (2012)

Central Bank of the
Republic of Turkey
Factsheet (2012)

TCMB tarafından yayımlanan broşür ve kitapçıklara erişmek için:

